



RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

**Riigikohtu praktika tsiviilasjades
september – detsember 2017**

Aktuaalse praktika ülevaade

Maris Vutt
Kohtupraktika analüütik

Kristel Möller
Peaspetsialist

Tartu
jaanuar 2018

Sisukord

1. Statistiline ülevaade	3
2. Aktuaalse praktika ülevaade	4
2.1. Materiaalõigus.....	4
Võõrale maale ehitatud avalikes huvides kasutatava tehnorajatise õiguslik režiim (2-15-17137)	4
Liisingulepingu alusel omandatud eseme kuuluvus lahus- või ühisvarasse (2-14-18828) 5	
Valla- või linnavalitsuse töötaja eestkostjana (2-12-16865).....	6
Eellepingu vorminõuded ja tühisus (2-16-8456)	7
Mittevaralise kahju hüvitamine autoriõiguse rikkumise korral (2-14-56641).....	9
Liisinguleping ühisvara jagamisel (2-15-15138).....	10
2.2. Menetlusõigus.....	12
Mittetulundusühingu sundlõpetamine (2-16-17452)	12
Elatise muutmine lapse suhtes, kelle osas ei ole kohus kompromissi kinnitatud (2-17- 2426)	12
Isiklik ärakuulamine eestkoste määramisel ja pikendamisel (2-12-18265).....	12
Elatisvõlgniku õiguste piiramine (2-16-14071, 2-16-12071 ja 2-17-4751).....	13
TsÜS § 150 lg 2 ja selles sätestatud nõude eelduste täitmise tõendamise (2-16-9016) ..	15

1. Statistiline ülevaade¹

Perioodil 01.09.2017 – 31.12.2017 tegi Riigikohtu tsiviilkolleegium põhistatud lahendeid 76 tsiviilasjas, sealhulgas kolleegiumi kogu koosseisu poolt ühes tsiviilasjas.

Täpsemat statistikat käesolevas ülevaates ei kajastata. Riigikohus läks 1. juulil 2017.a üle ühtsele kohtute infosüsteemile, millega seoses ei ole statistilised andmed veel kättesaadavad.

Järgnevalt antakse ülevaade Riigikohtu tsiviilkolleegiumi poolt septembrist kuni detsembrini 2017 tehtud lahenditest, milles Riigikohus on andnud olulisemaid uudseid seisukohti õigusaktide tõlgendamisel. Seejuures tuleb silmas pidada, et Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis. Käesolevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

¹ Statistilised andmed kajastavad ülevaate koostamise ajal andmebaasist nähtuvat hetkeseisu.

2. Aktuaalse praktika ülevaade

2.1. Materiaalõigus

Võõrale maale ehitatud avalikes huvides kasutatava tehnorajatise õiguslik režiim (2-15-17137)

Tsiviilasjas nr 2-15-17137² käsitles tsiviilkolleegium küsimust, milline on võõrale maale ehitatud avalikes huvides kasutatava tehnorajatise õiguslik režiim ja kuidas sisustada asjaõigusseaduse (AÕS) § 158 ja 158.

Asjaolude kohaselt esitas kinnisasja omanik hagi, et kohus tuvastaks tema kinnisasjal paikneva reoveepumpla omandi kinnisasja omanikule kuuluvust. Seejuures tugines kinnisasja omanik väitele, et tegemist on kinnisasja olulise osaga ja tulenevalt TsÜS § 53 lg-st 2 ja § 54 lg-st 1 tema omandis. Pumpla saaks olla kostja ehk AS Tallinna Vesi omandis, kui see oleks ehitatud kinnisasjale asjaõiguse alusel või kui kinnisasja omanik peaks seda taluma tulenevalt seadusest. Varasemalt oli sõlmitud ainult arenduskokkulepe, kus kanalisatsioonitorustiku kasutusloa taotluse kohaselt oli torustiku omanik eelmine kinnisasja omanik ning kostja teostas üksnes ehitusjärelvalvet.

Kostja leidis seevastu, et pumpla ehitati arenduskokkuleppe alusel kostjale ning arendaja pidi andma pumpla tasuta üle kostjale kui vee-ettevõtjale. Pumplale laienes kostja arvates seadusest tulenev talumiskohustus AÕS § 158¹ lg 1 esimese lause järgi. Sundvaldust sai seada vaid nende rajatiste suhtes, mida hakati ehitama alates 26. märtsist 2007, sest siis jõustus AÕS § 158¹, mille lg 1 sundvalduse seadmise ette näeb. Pumpla sai kasutusloa küll 3. juulil 2007, kuid ehitama hakati seda palju varem.

Tsiviilkolleegium leidis, et enne 3.07.2007.a ja praegu kehtivad AÕS §-d 158 ega §158¹ ei näe ette otse seadusest tulenevat talumiskohustust, vaid annavad üksnes õiguse nõuda teatud olukorras piiratud asjaõiguse või sundvalduse seadmist. AÕS §-d 158 ja §158¹ reguleerivad talumiskohustust olukorras, kus tehnovõrk ja –rajatis soovitakse rajada võõrale maale, kuid nendest sätetest ei ole võimalik tuletada talumiskohustust olukorras, kus tehnorajatis on kinnisasjale juba rajatud. Varem rajatud tehnorajatiste õiguslikku seisundit reguleerib AÕSRS § 152, millest võib järeldada, et seadusest sai ja saab ka praegu talumiskohustus tuleneda vaid selliste tehnorajatiste suhtes, mis olid võõrale maale püstitatud enne 1. aprilli 1999. Olukorras, kus 2007. a juulis valmis ja sai kasutusloa pumpla, mis ehitati selleks, et sellest saaks vee-ettevõtja tehnovõrgu osa, tulnuks selleks, et pumpla suhtes tekiks kinnisasja järgmiste omanike jaoks siduv talumiskohustus, kinnisasjale seada ja kinnistusraamatusse kanda vastav piiratud asjaõigus või seada kinnisasjale sundvaldus. Vaid selliselt oleks olnud tagatud kinnisasja igakordse omaniku kohustus taluda kinnisasjal pumplat kui tehnorajatist.

Lisaks selgitas kolleegium, et kuigi AÕSRS § 152, ÜVVKS § 2 lg 3 ja AÕS § 158¹ sõnastusest võiks järeldada, et tehnorajatis võib kuuluda vee-ettevõtjale, ei tähenda eelnimetatud sätted seda, et tehnorajatis võiks olla vee-ettevõtja omandis eraldiseisva vallasasjana. Eeltoodu tähendab üksnes seda, et tehnorajatis ei ole kinnisasja, millel ta paikneb, oluline osa, vaid on võrguettevõtja kasuks kinnisasjale seatud piiratud asjaõiguse (reaalservituudi või isikliku kasutusõiguse) oluline osa. Pärast 1. aprilli 1999 teise isiku kinnisasjale ehitatud tehnorajatised, mille suhtes ei ole seatud piiratud asjaõigust ega sundvaldust, on kinnisasja olulised osad.

² RKTK 11. oktoobri 2017. a otsus tsiviilasjas nr 2-15-17137.

Olukorras, kus võõral kinnisasjal paikneb tehnovõrk või -rajatis, mis on vajalik avalikes huvides, võib olla põhjendatud sundvalduse seadmine kinnisasjale. Isikul, kelle õigusi rikutakse, on õigus taotleda, et kohalik omavalitsus algataks kinnisasjale tehnorajatise kasutamiseks vajaliku sundvalduse seadmise või sundvõõrandamise menetluse.

Liisingulepingu alusel omandatud eseme kuuluvus lahus- või ühisvarasse (2-14-18828)

Tsiviilasjas nr 2-14-18828³ käsitles tsiviilkolleegium küsimust, kuidas määratleda seda, kas asi, mis on omandatud liisingulepingu alusel, kuulub abikaasade ühis- või lahusvarasse.

Asjaolude kohaselt oli üks abikaasadest enne abiellumist tasunud liisingulepingu alusel ühe korteri maksetena tasunud 48% korteri väärtusest ning pärast abiellumist jätkas ta tasumist enne abielu omandatud rahaliste vahendite arvelt. See tähendas, et ühisvarasse sai kuuluda maksimaalselt 27,78%. Sama abikaasa müüs korteri maha ja ostis samasse majja teise korteri, et parandada laste elamistingimusi. Esimese korteri müügist saadud rahaga maksti teise korteri eest, kuid mitte täies ulatuses.

Tsiviilkolleegium leidis oma lahendis, et kui korteri omandiõigus läks üle poolte abielu ja PKS₁₉₉₅ kehtivuse ajal (AÕS § 641), kuid korteri omandamise võlaõiguslikuks aluseks oli enne poolte abielu sõlmitud liisinguleping, mille pooleks oli ainult üks abikaasadest, siis tuleneb sõlmitud liisingulepingust sellele abikaasale varaline õigus enne abiellumist korteri omandamiseks liisingumaksete tasumise vastu. See varaline õigus kuulub PKS₁₉₉₅ § 15 lg 1 järgi selle abikaasa lahusvarasse. Selle õiguse olemust ei muuda vallasasjast korteri kinnistamine liisingulepingu tähtaja jooksul.

Lisaks märkis kolleegium, et abikaasadevahelisel ühisvara õiglasel jagamisel on olulisem majanduslik panustamine, mitte niivõrd juriidiline kuuluvus. Vara lugemine lahus- ja ühisvarasse ja hüvitisnõuded ei tohiks sõltuda olulises osas sellest, milline vara omandamise finantseerimise viis valitakse. Kehtivas õiguses saab vähemalt kapitalirendi tüüpi liisingu puhul lugeda väljaostuõiguse lahusvarasse kuulumisel sinna kuuluvaks ka selle alusel omandatud eseme PKS § 27 lg 2 p 3 järgi.

Korteri müügist saadud raha ühis- või lahusvarasse arvamise lahendamiseks tuleb esmalt otsustada hüpoteetiliselt, millised rahalised nõuded oleksid ühisvara jagamisel tekkinud korteri omandamisest. Seejuures on oluline, et liisingumakseid korteri omandamiseks tehti nii enne poolte abiellumist kui ka pärast seda ning neid tehti nii enne 1. juulit 2010 kui ka pärast seda, st nii PKS₁₉₉₅ kui PKS-i kehtivuse ajal. Seejuures saab lähtuda kinnisasja omandamiseks ühis- ja lahusvara arvel tehtud liisingumaksete suhtest. Seda võimaldab PKS₁₉₉₅ § 19 lg 2 p 4. Kehtivas õiguses annab sarnase aluse PKS § 34 lg 1. Liisingulepingu majanduslikku eesmärki ja poolte õigustatud huve on ühisvara jagamisel arvesse võetud siis, kui hinnatakse korteri omandamiseks ühisvara ja lahusvara arvel tehtud liisingumaksete suhet vara väärtusesse praegusel ajal. See kehtib nii *sale and lease back* lepingu kui ka tavalise liisingulepingu puhul. Enne abielu tehtud liisingumaksed on tasutud lahusvara arvel. Kuna abielu kestel soetatud vara on eelduslikult ühisvara, saab abielu kestel tehtud maksete osas eeldada, et need on tasutud ühisvara arvel, kuid poolel on võimalik tõendada, et ta tasus liisingumakseid lahusvara arvel.

³ RKTK 25. oktoobri 2017. a otsus tsiviilasjas nr 2-14-18828.

Asjas kirjutas eriarvamuse⁴ riigikohtunik Tambet Tampuu, kes ei nõustunud kolleegiumi käsitlesega PKS § 34 lg-te 1 ja 2 tõlgendamisel ning leidis eriarvamus, et PKS § 34 lg 1 sõnastuse järgi tuleb ühisvara hulka arvata lahusvara huvides kasutatud ühisvara väärtus, mitte aga jagada lahusvara võõrandamisel hiljem saadud rahasumma lahus- ja ühisvaraks. Juhul kui pooled kasutasid esimese korteri ostmiseks mingis osas ka ühisvara hulka kuulunud raha, tuleb see rahasumma PKS § 34 lg 1 järgi arvata ühisvara hulka. PKS § 34 lg-st 1 tulenevat nõuet saab maksta panna alles siis, kui pooled hakkavad ühisvara jagama, ning ühisvara jagamisel tuleb arvestada ka PKS § 34 lg 1 järgi ühisvara hulka arvatud hüvitise väärtusega. PKS § 34 lg 1 kohaldub ühisvara jagamisel selliselt, et abikaasale, kes ei olnud lahusvara (mille huvides ühisvara kasutati) omanik, arvestatakse ühisvara jagamisel igal juhul juurde pool PKS § 34 lg-st 1 tuleneva ühisvara (sh panustatud rahasumma) väärtusest. Kui esimene korter oli ühe abikaasa lahusvara, siis tuleks lugeda korteri müügist saadud raha selle abikaasa lahusvaraks. Kui seda raha kasutati tervenisti teise korteri ostmiseks, siis on sellel abikaasal PKS § 34 lg-st 2 tulenevalt õigus nõuda teise korteri kui ühisvara hulka kuuluva eseme jagamisel seda summat endale.

Valla- või linnavalitsuse töötaja eestkostjana (2-12-16865)

Tsiviilasjas nr 2-12-16865⁵ käsitles tsiviilkolleegium küsimust, kas valla- või linnavalitsuse töötaja võib valla või linna asemel määrata eestkostetava isiku eestkostjaks. Kuna tegemist oli kinnise menetlusega, millest avalikustati vaid kolleegiumi selgitav osa⁶, siis täpsemaid asjaolusid kirjeldada võimalik ei ole.

Maa- ja ringkonnakohus jätsid eestkostja määramata ja välistasid linnavalitsusest eestkostja vabastamise PKS § 198 lg 1 esimese lause alusel üksnes seetõttu, et linnavalitsuse töötaja väljendas nõusolekut eestkostjaks hakkamiseks linnavalitsuse töötajana, mitte füüsilise isikuna. Tsiviilkolleegium aga leidis, et üksnes asjaolu, et isik on linnavalitsuse töötaja, ei välista isiku määramist eestkostjaks. Arvestada tuleb ka PKS § 204 lg-st 2 tuleneva reeglina, et eestkostjaks ei või määrata selle tervishoiu-, hoolekande- või haridusasutuse töötajat, kus täisealine elab.

PKS § 198 lg 1 esimese lause järgi linnavalitsusest eestkostjat kohustustest vabastades ja füüsilisest isikust eestkostjat määrates tuleb kontrollida, kas selles sättes esitatud eeldused on täidetud. Füüsilise isiku kui eestkostja sobivuse hindamisel on oluline, et füüsiline isik otsustab vabatahtlikult (kas tasu eest või tasuta) hakata eestkostetava eestkostjaks, soovib ja ka suudab eestkostetava huve kaitsta, lähtub oma tegevuses üksnes eestkostetava huvidest ning mõistab eestkostjaks hakkamisega kaasnevat kohustusi ja tagajärgi.

Eestkostmiseks tehtud kulutuste hüvitamine (2-15-11546)

Tsiviilasjas nr 2-15-11546⁷ selgitas tsiviilkolleegium, kuidas toimub PKS § 191 lg 1 ja § 192 lg 3 alusel eestkostjale kulutuste hüvitamine.

Asjaolude kohaselt esitas eestkostja avalduse nõusoleku saamiseks eestkostetava nimel kinnisasja võõrandamiseks ning palus määrata talle eestkostetava vara arvel rahaline hüvitis kulude katmiseks, mis olid tehtud eestkostetava ja tema vara hooldamise tõttu. Maakohus jättis

⁴ Riigikohtunik Tambet Tampuu eriarvamus tsiviilasjas nr 2-14-18828.

⁵ RKTK 8. novembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-12-16865.

⁶ RKTK 13. novembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-12-16865.

⁷ RKTK 29. novembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-15-15546.

hüvitise saamise taotluse TsMS § 423 lg 2 p 2 alusel läbi vaatamata, leides, et avaldusega ei ole võimalik taotletavat eesmärki saavutada. Maakohus selgitas, et eestkostja soovib saada tagasi raha, mille ta kulutas eestkostetava ülalpidamiseks ja muudeks toiminguteks, kuid mis ei olnud seotud konkreetse kinnisasja müügiga. Järelikult peab sellise nõude esitama hagimenetluses. Ringkonnakohus tühistas maakohtu määruse ja leidis, et avalduse saanuks perspektiivivuse tõttu läbi vaatamata jätta üksnes siis, kui seda ei saaks rahuldada ühelgi materiaa lõiguslikul alusel.

Tsiviilkolleegium jättis ringkonnakohtu määruse muutmata ja täiendas põhjendusi, märkides järgnevat. PKS § 191 lg 1 ja § 192 lg 3 annavad eestkostjale õiguse nõuda eestkostetavalt eestkostmiseks tehtud kulutuste hüvitamist käsundi kohta kehtivate sätete järgi. Eelkõige tuleb kõne alla VÕS § 628 lg 2. Igal üksikjuhul saab otsustada, millised kulutused saab lugeda eestkoste teostamisega seotud kuludeks, lähtudes konkreetse eestkostja ülesannetest. Samuti saab kulutuste vajalikkuse ja mõistlikkuse üle otsustada igal üksikjuhul, lähtudes muu hulgas eestkostetava huvide kaitse vajalikkuse ulatusest ja eestkostetava varalisest seisundist.

Lisaks selgitas kolleegium, et eestkostja kulutuste hüvitamise nõude eestkostetava vastu saab maksma panna hagita menetluse vormis (TsMS § 520 jj, vt ka § 554). Samas tuleb enne eestkostja nimetamist tekkinud kulutustega seotud vaidlusega üldjuhul lahendada hagimenetluses. Erandina saab vaidlused lahendada hagita menetluses siis, kui nende hüvitamist nõutakse koos pärast eestkoste seadmist tekkinud kulutustega ja nende kulutuste vahel on olemuslik seos.

Eellepingu vorminõuded ja tühisus (2-16-8456)

Tsiviilasjas nr 2-16-8456⁸ käsitles tsiviilkolleegium eellepingu vorminõudeid, kui samas lepingudokumentis on nii müügilepingu eellepingu kui broneerimislepingu elemente. Samuti käsitles tsiviilkolleegium VÕS § 1028 lg 1 kohaldamist juhul, kui poolte sõlmitud leping on tühine.

Asjaolude kohaselt allkirjastasid hageja, kostja ja kinnistu müügi vahendaja lepingueelsete läbirääkimiste protokoll (protokoll). Protokoll ei sõlmitud notariaalselt tõestatud vormis. Protokoll kohaselt pidi kostja müüma hagejale kinnistu. Hageja tasus vahendajale tagatisraha 10 000 eurot. Kui hageja otsustas kavandatavat tehingut siiski mitte sõlmida, pöördus ta müügi vahendaja poole tagatisraha tagastamiseks, kuid vahendaja keeldus kostja nimel tagatisraha tagastamisest.

Kohtud kvalifitseerisid poolte lepingueelsete läbirääkimiste protokoll kinnistu võõrandamise eellepinguks.

Tsiviilkolleegium selgitas, et kuna kinnisasja omandamisele suunatud võlaõiguslik leping peab olema AÕS § 119 lg 1 järgi notariaalselt tõestatud, kehtib samasugune vorminõue VÕS § 33 lg 2 järgi ka kinnisasja müügi eellepingu kohta. Sellise vorminõude järgimata jätmisel on tehing TsÜS § 83 lg 1 järgi tühine.

AÕS § 119 lg-t 1 ja VÕS § 33 lg-t 2 tuleb kohaldada sellisel, et need kaitseksid nii kinnisasja ostjat kui ka müüjat järelemõtlematult ja notari selgitusteta korteri omandamisega või võõrandamisega seotud siduvate kohustuste võtmise eest. Esmajoones puudutab see erinevaid sanktsiooninõudeid poolte vastu, kui kavandatud müügileping jääb mingil põhjusel sõlmimata.

⁸ RKTK 29. novembri 2017. a otsus tsiviilasjas nr 2-16-8456.

Sellise sanktsiooni ettenägemine kinnitab kohustuse siduvust ja seega kokkuleppe suunatust kokkuvõttes kinnisasja omandamisele.

Samuti selgitas tsiviilkolleegium, et ühes lepingudokumentis võivad sisalduda nii broneerimisleping kui ka kinnisasja omandamise eelleping. Kinnisasja müügilepingu eellepingu sisuks on müüja kohustus võõrandada kinnisasi tulevikus ostjale. Kinnisasja broneerimislepingu sisuks on aga müüja kohustus jätta teatud aja vältel broneeriya kasuks kinnisasi võõrandamata ja tasu võidakse maksta üksnes kinnisasja broneerimise eest. Broneerimislepingule seadus kohustuslikku vorminõuet ette ei näe. Seega saab erandina broneerimisleping kõne alla tulla siis, kui tasu makstakse tõesti üksnes kinnisasja n-ö broneerimise eest, s.t selle eest, et müüja müügiobjekti mingil ajavahemikul kolmandatele isikutele ei müüks. Sellisel juhul ei tohi aga ostjal ega müüjal olla kohustust hiljem kinnisasja omandada või võõrandada. Poolte kohustuse hindamisel on mh oluline sellise broneerimistasu suurus. Kui see ületab ainuüksi broneerimise eest mõistlikult makstava summa ja kokku on lepitud nt selle jäämine teisele poolele müügilepingu sõlmimata jäämisel, viitab see, et tegelikult on tegemist kinnisasja müügi eellepingu või juba müügilepinguga, mis peab aga olema notariaalselt tõestatud. Teise erandina tuleb kõne alla leping, mille põhiesemeks on ehitamine, mitte müük. Sellisel juhul on võimalik, et vaatamata müügilepingu tühisusele ei pruugi alati kaasneda sellega kogu lepingu tühisust TsÜS § 85 järgi. Siiski tuleb eeldada, et kinnisasja omandamisele suunatud kokkuleppe tühisus toob üldjuhul kaasa ka kõrvalkokkulepete (nt broneerimise, ehitamise või kinnisasja jagamise) tühisuse. Kui samas lepingudokumentis on nii müügilepingu eellepingu kui ka broneerimislepingu elemente ja eelleping on tühine vorminõude rikkumise tõttu, ei saa eeldada, et broneerimisleping oleks tehtud ka ilma tühise eellepingu osata.

Edasi leidis tsiviilkolleegium, et kuna poolte sõlmitud leping on tervikuna tühine, on hagejal õigus selle alusel tasuta tagasi saada VÕS § 1028 järgi. Kolleegium märkis, et üleantu võib tagasi nõuda isikult, kes oli soorituse saajaks, st isikult, kelle kasuks tagatisraha 10 000 eurot maksti. Kolleegium lähtus vaidlustamata asjaolust, et hageja poolt vahendajale makstud 10 000 eurot on antud edasi kostjale, kes oli soorituse saajaks VÕS § 1028 lg 1 järgi.

Asjas kirjutas eriarvamuse⁹ riigikohtunik Tambet Tampuu, kes leidis eriarvamuses esmalt, et asjaolul, kas vahendaja andis rahasumma kostjale edasi või mitte, ei ole VÕS § 1028 lg 1 kohaldamise seisukohalt tähtsust, sest kui vahendaja oli üksnes kostja määratud, hageja tehtavat sooritust vastu võtma volitatud isikuks, siis vastutab kostja eellepingu tühisuse korral VÕS § 1028 lg 1 alusel igal juhul. Teiseks ei saa vaidlustamata asjaoluks olla see, et kostja oli soorituse saajaks VÕS § 1028 lg 1 järgi. Seda põhjusel, et viimati nimetatud näol ei ole tegemist mitte faktilise asjaolu, vaid õigusliku hinnanguga.

Samuti leidis riigikohtunik Tambet Tampuu, et kohtud on hageja nõude ekslikult kvalifitseerinud VÕS § 1028 lg 1 ja § 1029 järgi. VÕS § 1029 kohaldamine eeldanuks selle tuvastamist, et hageja maksis vahendajale 10 000 eurot mitte selle tõttu, et viimane oli hageja tehtavat sooritust vastu võtma volitatud isikuks, vaid selle tõttu, et kostja andis talle (st hagejale) korralduse täita protokollist tulenev maksekohustus (kostja ees) makse tegemisega kostja määratud isikule - vahendajale. Kolleegium on küll maakohtu otsuse põhjendustest välja

⁹ Riigikohtunik Tambet Tampuu eriarvamus tsiviilasjas nr 2-16-8456.

jätanud viite VÕS §-le 1029 (vt otsuse p 18), kuid selle sätte kohaldamise eelduste puudumine ei tähenda automaatselt seda, et esinevad VÕS § 1028 lg 1 kohaldamise eeldused.

Mittevaralise kahju hüvitamine autoriõiguse rikkumise korral (2-14-56641)

Tsiviilasjas nr 2-14-56641¹⁰ käsitles tsiviilkolleegium autoriõiguste rikkumisega tekitatud mittevaralise kahju hüvitatavust.

Asjaolude kohaselt heitis hageja kostjatele ette seda, et üks kostja kasutas oma veebilehe esilehel bannerit, millel kujutatud foto oli hageja teos ning teine kostja postitas bannerit sisaldava väljavõtte oma Facebooki lehel. Banneril puudus viide hagejale kui foto autorile. Lisaks oli hageja foto ümber keeratud, seda oli lõigatud ja modifitseeritud. Hageja ei ole andnud kostjatele luba foto kasutamiseks, sh töötlemiseks.

Hageja esitatud mittevaralise kahju hüvitamise nõude osas asus kolleegium seisukohale, et tulenevalt AutÕS § 81⁷ lg 1 p-st 1 on autoriõiguse rikkumise korral võimalik mittevaralise kahju hüvitamist nõuda vaid VÕS §-des 1043 ja 1045 ette nähtud juhtudel. Seejuures vastutab rikkuja VÕS § 127 lg-st 2 tulenevalt kahju tekitamise eest deliktiõiguslikult üksnes juhul, kui õigusvastase teo tegemise keelu eesmärgiks oli sellise kahjuliku tagajärje ärahoidmine, nagu hagejal esines. Samas viitas kolleegium võimalusele, et autoriõiguse rikkumisega kaasneb autori VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 kaitsealasse langevate isiklike õiguste rikkumine, näiteks juhul, kui sellega kaasneb autori au ja väärikuse kahjustamine või tema kohta valeandmete avaldamine.

Eelnev ei tähenda siiski seda, et autoriõiguse rikkumise korral oleks mittevaralise kahju hüvitamine Eesti õiguses välistatud muudel kui VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 alla langevatel erandlikel juhtudel. Kolleegium märkis, et intellektuaalomandiõiguste jõustamise korral tuleb asjakohaseid VÕS-i sätteid tõlgendada kooskõlas direktiiviga 2004/48/EÜ. Kõnealuses direktiivis reguleerib kahju hüvitamist artikkel 13, mille esimesest lõikest tuleneb liikmesriikidele kohustus tagada, et pädevad kohtuasutused kohustavad kannatanud poole avalduse alusel rikkujat, kes teadlikult rikkus või pidi põhjendatult olema rikkumisest teadlik, maksma proportsionaalselt õiguste valdajale rikkumise tagajärjel tekitatud kahju ulatuses kahjutasu. Kahjutasu suuruse kindlaksmääramiseks kohtus näeb direktiivi art 13 lg 1 ette kaks alternatiivset võimalust. Esimese kohaselt tuleb kohtutel võtta arvesse kõiki asjakohaseid aspekte, näiteks negatiivsed majanduslikud tagajärjed, sealhulgas kannatanud poole kaotatud tulu, rikkuja teenitud mis tahes ebaõiglane tulu ja sobivatel juhtudel muud tingimused kui majanduslikud tegurid, näiteks rikkumisega õiguste valdajale tekitatud moraalne kahju (vt art 13(1)(a)). Alternatiivina võivad kohtuasutused asjakohastel juhtudel kehtestada kahjutasu peamiste tegurite üldsummana, nagu vähemalt autoritasude või honoraride summa, mis oleks võidud saada, kui rikkuja oleks taotlenud kõnealuse intellektuaalomandi kasutamiseks luba (vt art 13(1)(b)).

Euroopa Kohus on 17. märtsi 2016. a lahendis C-99/15 *Liffers* märkinud, et direktiivi 2004/48/EÜ art 13 lg 1 esimest lõiku tuleb tõlgendada nii, et sätte eesmärk on tagada õiguse omajale talle tegelikult tekitatud kahju täielik hüvitamine, hõlmates ka võimalikku tekkinud mittevaralist kahju. Kohus selgitas, et kahjuhüvitise kindlaksmääramine ainult lähtuvalt art 13

¹⁰ RKTk 29. novembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-14-56641.

Ig 1 p-s b viidatud hüpoteetilisest autoritasust hõlmab üksnes intellektuaalomandi õiguse omajale tekitatud varalist kahju, mistõttu kahju täielikuks hüvitamiseks peab õiguse omajal olema võimalus lisaks sel viisil arvestatud kahjuhüvitisele nõuda hüvitist mittevaralise kahju eest, mis talle võis tekkida. Eelnevast tulenevalt asus Euroopa Kohus seisukohale, et direktiivi 2004/48/EÜ art 13 lg-t 1 tuleb tõlgendada nii, et see võimaldab intellektuaalomandi õiguse rikkumise tõttu kahju saanud isikul lisaks vastavalt art 13 lg 1 p-le b hüpoteetilise autoritasuna arvatud varalisele hüvitisele nõuda hüvitist ka mittevaralise kahju eest, mis on ette nähtud direktiivi art 13 lg 1 p-s a.

Eesti õiguses on direktiivi 2004/48/EÜ art 13 lg 1 p-st b tulenev kahjuhüvitise nn hüpoteetilise litsentsitasuna arvutamise meetod sätestatud VÕS § 127 lg 6 teises lauses, mille kohaselt kui kahju hüvitamist nõutakse autoriõiguse, autoriõigusega kaasneva õiguse või tööstusomandiõiguse rikkumise tõttu, võib kohus, kui see on mõistlik, määrata kahjuhüvitise kindla summana, lähtudes muu hulgas tasu suuruselt, mida rikkuja pidanuks maksma, kui ta oleks hankinud loa vastava õiguse kasutamiseks. Kuivõrd VÕS § 127 lg 6 teine lause vastab Eesti õiguses direktiivi 2004/48/EÜ art 13 lg 1 p-le b, tuleb seda tõlgendada kooskõlas sätte aluseks oleva direktiivi normiga. Lähtudes asjas *Liffers* direktiivi 2004/48/EÜ art 13 lg 1 p b tõlgendamise kohta antud juhustest, leidis tsiviilkolleegium, et üheks VÕS § 127 lg 6 alusel kahjuhüvitise suuruse kindlaksmääramisel arvesse võetavaks asjaoluks on lisaks tasu suurusele, mida rikkuja pidanuks maksma, kui ta oleks hankinud loa õiguse kasutamiseks, ka autorile tegelikult tekkinud mittevaraline kahju, kuivõrd hüpoteetiline litsentsitasu seda eelduslikult ei hõlma.

Liisinguleping ühisvara jagamisel (2-15-15138)

Tsiviilasjas nr 2-15-15138¹¹ palus üks abikaasa (hageja) jagada poolte ühisvara selliselt, et jätta teisele abikaasa (kostjale) sõiduautoga seotud õigused ja kohustused (sh haginõudes täpsemalt loetletud liisingulepingust tulenevad õigused ja kohustused, mh õigus auto omandada) ning mõista kostjalt välja hüvitis.

Tsiviilkolleegium selgitas selles lahendis, millised esemed, sh lepingulised õigused, kuuluvad varaühisuse varasuhte valinud abikaasade ühisvara koosseisu. Samuti, milliste lepinguliste kohustuste täitmine on abikaasade solidaarkohustus, millised varakogumid, millises ulatuses vastutavad abikaasad võlausaldaja ees.

Liisingulepingu osas leidis tsiviilkolleegium, et kui üks abikaasadest on sõlminud abielu kestel sõiduauto liisingulepingu, siis saab eeldada, et ta on teinud tehingu perekonna tavapärase vajaduste rahuldamiseks, mistõttu kuuluvad liisingulepingust tulenevad õigused ja kohustused abikaasadele PKS § 18 lg-test 1 ja 2 ning § 29 lg 1 kolmandast lausest ja lg-st 4 tulenevalt ühiselt. Abikaasad on suhtes liisinguandjaga solidaarvõlgnikud või -võlausaldajad.

Tsiviilkolleegium selgitas kõnealusel lahendis, mis saab siis, kui liisingulepingust tulenevate õiguste ja kohustuste jagamise viisina on valitud võimalus jätta auto ühele abikaasadest hüvitise maksmise kohustuse vastu.

¹¹ RKTK 13. detsembri 2017. a otsus tsiviilasjas nr 2-15-15138.

Tsiviilkolleegium selgitas, et kui vara jagamise viisina valitakse, et liisingulepinguga seotud varalised õigused ja kohustused jäetakse või antakse üle ühele abikaasale, peab ta AÕS § 77 lg-st 2 tulenevalt maksma teisele abikaasale kaotatud ühisvara eest õiglase hüvitise. Nn kasutusrendi tüüpi liisingulepingu puhul ei kuulu auto väljaostuõigus ühisvara koosseisu automaatselt, sest kasutusrendi puhul ei ole teada, kas auto lepingu lõppemisel omandatakse. Seetõttu ei ole kasutusrendi põhimõttel sõlmitud liisingulepingust tulenevate õiguste jagamisel õige tasutud liisingumakseid mehhaaniliselt pooleks jagada. Samuti ei saa sellisel puhul kohaldada Riigikohtu 21. märtsi 2007. a otsust tsiviilasjas nr 3-2-1-13-07¹², milles tsiviilkolleegium käsitles kapitalirendi põhimõttel sõlmitud sõidukite liisingulepinguid.

Kui auto omand liisingulepingu viimase osamakse tasumisel automaatselt üle ei lähe, tuleb hüvitise määramisel lepingust tulenevate õiguste (eelkõige auto kasutusõigus ja võimalik omandamisõigus) ja kohustuste (eelkõige liisingumaksete tasumise kohustus) jagamisel hinnata, kas ja kuivõrd on õigused kohustustest rohkem väärt. Selleks tuleb eelduslikult hinnata, kas ühisvara arvel on tasutud enam kui üksnes auto kasutamise eest, st millises osas saab tasutut pidada n-õ kapitaliosaks.

Hüvitise määramiseks tuleb hinnata esmajoones lepingu tähtaja möödumise tingimusi. Kui auto jääkmaksumus, millega liisinguandja on nõus auto võõrandama liisinguvõtjale, vastab auto eeldatavale turuväärtusele sel ajal, tähendab see, et auto kasutamise eest tasutud liisingumaksetega proportsionaalselt on auto väärtus n-õ amortiseeritud ja hüvitise määramisel aluseks võetavat kapitaliosa ei olegi. Sel juhul puudub väljaostuõigusel turuväärtus, kuna sama raha eest võiks osta samasuguse liisingueseme ka mujalt.

Väljaostuõigusel on aga rahaline ja jagatav väärtus vaid juhul, kui väljaostuhind (jääkmaksumus) on eeldatavast turuhinnast väljaostu ajal madalam. Sel juhul saab hüvitise määramisel aluseks võtta liisingueseme väljaostuhinna (jääkmaksumuse) ja turuväärtuse vahe. Kasutusrendi tüüpi liisingu puhul tuleb eeldada, et jääkmaksumus vastab turuhinnale viimase liisingumakse tasumise ajal, st vastupidist peab tõendama hüvitist nõudev abikaasa.

Lisaks saab hüvitise määramisel arvesse võtta liisingumaksete ettemaksena tehtud esimest sissemakset. Kolleegium leidis, et põhjendatud on võtta seda arvesse proportsionaalselt järgnevate kuude liisingumaksete ettemaksena, st jagada esmane sissemakse kõigi liisingukuude vahel ja seejärel arvutada välja ettemakse osa nende kuude eest, kui autot perekonna huvides enam ei kasutatud (eelduslikult abielu lõppemiseni), ja jagada saadud summa kahega.

Abielu kestel auto kasutamisest saadud kasutuseeliseid ei peaks üldjuhul ühisvara jagamisel arvesse võtma, sest kasutuseelised on ühisvara kasuks eeldatavasti ära tarbitud. Abikaasal on võimalik tõendada, et autot ei kasutatud perekonna huvides, vaid teise abikaasa ainuhuvides. Kui auto kuulus abikaasade ühisvarasse, kuid autot kasutas vaid üks abikaasadest, kes takistas teisel ühisomanikul autot kasutamast, saab teine abikaasa nõuda kasutuseeliste hüvitamist.

Enamsaadud ühisvara eest hüvitise arvestamisel saab aluseks võtta auto jääkmaksumuse ja turuhinna vahe ning auto ainukasutusele vastava proportsionaalne osa esimesest liisingumaksest (ettemaksest).

¹² RKTk 13. märtsi 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-13-07.

2.2. Menetlusõigus

Mittetulundusühingu sundlõpetamine (2-16-17452)

Tsiviilasjas nr 2-16-17452¹³ selgitas tsiviilkolleegium, kes võib olla huvitatud isikuks MTÜS § 40 lg 1 p 2 mõttes. Nimetatud norm näeb ette, et mittetulundusühing lõpetatakse kohtumäärusega valdkonna eest vastutava ministri või muu huvitatud isiku nõudel, kui mittetulundusühingu põhitegevuseks saab majandustegevus.

Asjaolude kohaselt esitas sundlõpetamise algatamise avalduse mittetulundusühinguga samade kaupade turul tegutsev konkurent. Avalduses leiti ka, et isegi kui konkurent ei ole huvitatud isikuks MTÜS § 40 lg 1 p 2 mõttes, saab kohus ka omal algatusel sundlõpetamise menetluse algatada.

Kolleegium leidis, et õiguslik huvi võib tuleneda ka asjaolust, et avaldaja on samas või sarnases valdkonnas tegutsev äriühing. Äriühingutele näeb seadus majandustegevuses osalemiseks ette reeglid, mis tagavad kas osanike isikliku vastutuse ühingu kohustuste eest või omakapitali säilitamise kohustuse. Mittetulundusühingule ei näe seadus ette kapitalinõudeid ega liikmete isiklikku täiendavat vastutust ühingu kohustuste eest, mistõttu võib äriühing eelnimetatud nõuete täitmise kohustuse tõttu olla mittetulundusühinguga konkureerides halvemas olukorras. Kolleegium selgitas ka, et kui avalduse on esitanud isik, keda ei saa pidada huvitatud isikuks, tuleb kohtul kaaluda, kas sundlõpetamise menetlus algatada või mitte.

Elatise muutmise lapse suhtes, kelle osas ei ole kohus kompromissi kinnitatud (2-17-2426)

Tsiviilasjas nr 2-17-2426¹⁴ selgitas tsiviilkolleegium, kas olukorras, kus kohus on kinnitanud kompromissi, millega lapsevanem kohustub maksma ühele lapsele elatist, kuid teisele mitte, saab hilisemalt ka teisele lapsele TsMS § 459 lg 1 alusel elatise välja mõista.

Asjaolude kohaselt sõlmisid lapsevanemad kohtus kompromissi, mille järgi pidi nende ühine tütar jääma elama ühe vanema juurde ja poeg teise vanema juurde, lisaks lepiti kokku elatise maksmisses tütrele. Kompromissis lepiti kokku, et elatise kokkulepet muudetakse, kui ühe vanema sissetulek väheneb või teise oma suureneb.

Tsiviilkolleegium selgitas, et vanemal on õigus nõuda teise vanemaga sõlmitud ja kohtu kinnitatud kompromissiga lapse kasuks väljamõistetud perioodiliselt makstava elatise muutmist ja teisele väljamõistmist TsMS § 459 lg 1 alusel ka siis, kui teise lapse osas ei lepitud kompromissis kokku perioodilise elatise maksmisses. Seda hoolimata asjaolust, et TsMS § 459 lg 1 näeb ette, et teise lapse jaoks peaks elatist nõudma eraldi hagiga.

Isiklik ärakuulamine eestkoste määramisel ja pikendamisel (2-12-18265)

Tsiviilasjas nr 2-12-18265¹⁵ selgitas tsiviilkolleegium, mida saab lugeda isiklikuks ärakuulamiseks TsMS § 524 lg 1 mõttes.

¹³ RKTk 13. septembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-16-17452.

¹⁴ RKTk 1. novembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-17-2426.

¹⁵ RKTk 22. septembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-12-18265.

Asjaolude kohaselt tuli maakohtul otsustada isikule eestkoste pikendamine. Maakohus otsustas eestkostet pikendada, tuginedes seejuures kohtupsühhiaatriaekspertiisi aktile. Kohus märkis lisaks, et isiku psüühiline seisund ei võimalda teda kohtuistungil ega ka tema tavalises keskkonnas ära kuulata põhjusel, et eestkostetav on agressiivne. TsMS § 524 lg 5 p-de 1 ja 2 järgi ei pea kohus eestkostet vajavat isikut isiklikult ära kuulama, kui sellest võivad tema tervislikku seisundit kajastavate dokumentide või pädeva arsti arvamuse kohaselt tuleneda isiku tervisele kahjulikud tagajärjed ja kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama.

Kolleegium leidis oma lahendis, et sellises olukorras tulnuks eestkostetav siiski ära kuulata. Lahendis selgitati, et kui on oht, et eestkostetav võib olla agressiivne, on kohtunikul õigus vajadusel kaasata ärakuulamisele kohtukordnik. Kuigi TsMS § 524 lg 2 kolmas lause näeb ette, et kohus võib ärakuulamise juurde lubada ka muid isikuid, kui eestkostet vajav isik sellele vastu ei vaidle, ei ole selle normiga silmas peetud kohtu töötajaid ja sellepärast ei ole kordniku kaasamiseks vajalik eestkostetava nõusolek.

Elatisvõlgniku õiguste piiramine (2-16-14071, 2-16-12071 ja 2-17-4751)

Tsiviilasjades nr 2-16-14071¹⁶, 2-16-12071¹⁷ ja 2-17-4751¹⁸ käsitles tsiviilkolleegium 2016. aastal täitemenetluse seadustikku lisatud regulatsiooni, mis võimaldab täitemenetluses piirata õigusi võlgnikul, kes ei ole täitnud lapsele elatise maksmise kohustust.

Asjas nr 2-16-14071 esitas kohtutäitur kohtule avalduse elatisvõlgniku mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamiseks ja talle juhtimisõiguse andmise keelamiseks. Võlgnik ei maksnud täitemenetluse käigus kolme kuu jooksul korrapäraselt elatist. Kohtutäitur tegi võlgnikule hoiatuse, kuid võlgnik ei võtnud lubade kehtivuse peatamise kohta oma vastuses seisukohta. Võlgnik märkis vaid, et tal ei ole võimalik elatist kohtu poolt väljamõistetud suuruses tasuda, sest tal on püsiv töövõimetus, samas on ta elatist tasunud vastavalt oma võimalustele.

Tsiviilkolleegium märkis, et TMS ptk-s 8¹ õiguste piiramise menetlus võib anda aluse piirata oluliselt võlgniku põhiseaduslikke õigusi, mh nt õigust vabale eneseteostusele ja õigust vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta.

Lisaks selgitas kolleegium, et kehtivas õiguskorras tuleb elatise suuruse ja selle maksmise võimega seotult eristada kolme erineva eesmärgiga kohtumenetlust, milleks on esiteks elatise väljamõistmise hagimenetlus, teiseks elatise võlgniku õiguste piiramise hagita menetlus TMS § 177¹ jj järgi ja kolmandaks väljamõistetud elatise suuruse muutmise hagimenetlus TsMS § 459 järgi. Võlgniku õiguste piiramise hagita menetluses ei tegelda küsimusega, kas elatis on võlgnikult välja mõistetud õiges suuruses. Küll tuleb mh vastata küsimusele, kas võlgniku õiguste piiramine aitab väljamõistetud elatise maksmisele kaasa. Selleks tuleb eelkõige TMS § 177¹ lg 1 p-st 3 ja § 177⁴ lg 2 p-st 3 lähtudes vastata küsimusele, kas võlgnik on suuteline väljamõistetud elatist maksta või on tal maksmata jätmiseks selline mõjuv põhjus, mis annab aluse kohtutäituri taotlus rahuldamata ning võlgniku õigus piiramata jätta. Mõjuva põhjuse olemasolu tähendab, et õiguste piiramine ei ole sobiv abinõu elatise maksmise kohustuse täitmisele kaasaaitamiseks. Kui kohus leiab võlgniku õiguste piiramise menetluses tehtavas kohtulahendis, et elatise võlgnik nt ei suuda elatist väljamõistetud ulatuses tasuda, ei

¹⁶ RKTk 4. oktoobri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-16-14071.

¹⁷ RKTk 9. novembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-16-12071.

¹⁸ RKTk 20. detsembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-17-4751.

tähenda see, et varasemat elatise kohtulahendit oleks muudetud või et seda ei peaks enam senises mahus täitma. Kohtulahend, millega elatis välja mõisteti, jääb sel juhul ikkagi täitedokumendiks, millega välja mõistetud elatise suurus on võimalik muuta vaid TsMS § 459 alusel. Kohtud ei või võlgniku õigusi piirata üksnes põhjendusel, et võlgnikult on elatis välja mõistetud ja ta ei ole seda nõuetekohaselt tasunud, sest TMS peatükis 8¹ ette nähtud meetmete eesmärk on väljamõistetud elatise maksmisele kaasaaitamine.

Asjas nr 2-16-12071 oli küsimus selles, kas elatisvõlglase juhtimisõiguse saab peatada olukorras, kus võlgnik töötab bussijuhina. Asjaolude kohaselt oli kohtutäitur teinud võlgnikule hoiatuse, kuid vastuses sellele ei olnud võlgnik juhtimisõiguse peatamise kohta arvamust avaldanud. Alles kohtus tugines ta asjaolule, et kuna töötab bussijuhina, ei ole tal võimalik pärast juhtimisõiguse peatamist enam sellel kohal tööd jätkata ega sissetulekut teenida. Kohtutäitur leidis, et töötukassa infosüsteemi kohaselt oleks võlgnikul olnud võimalik leida eriharidust mittenõudev töökoht, mille sissetulek oleks bussijuhi teenistusest suurem.

Tsiviilkolleegium leidis, et kohus ei saa tugineda üksnes sellele, et elatis on jäetud tasumata ning et õigussüsteem peab tagama lastele ülalpidamise kindlustamise, kui võlgnik on esitanud TMS § 177⁴ lg 2 p 3 kohased vastuväited. Samuti märkis kolleegium, et üksnes täituri poolt esitatud vabade töökohtade nimekirjast ei nähtu, milline on väljapakutud kohtade töötasu ning ainult sellele nimekirjale tuginedes ei saa teha järeldust, et võlgnikul on võimalik hankida tasuvam töö. See ei tähenda aga, et võlgniku õiguste piiramise menetluses ei saa töötavale võlgnikule ette heita seda, et ta ei otsi tasuvamat tööd, mille abil oleks võimalik tasuda temalt väljamõistetud elatist. Võlgniku õiguste piiramine oleks sel juhul meede, ajendamaks võlgnikku otsima mõistlikus ulatuses senisest tasuvamat tööd. Samas peab võlgnikule jääma võimalus tõendada, et tema elukohas või mõistlikus kauguses elukohast ei ole võimalik leida sellist tasuvamat tööd või et nt terviselikel põhjustel ei ole tal võimalik pakutavat tasuvamat tööd vastu võtta. Võlgnik peab üheselt aru saama, et isegi kui tal on olemas madalalalgaline töökoht, mis eeldab juhiloa olemasolu, võib tal juhtimisõiguse peatamise korral kaduda võimalus sel töökohal töötada.

Tsiviilasjas nr 2-17-4751 lahendas tsiviilkolleegium õigusliku küsimuse sellest, kas kohtud rahuldavad õigesti kohtutäituri avalduse - piirata võlgniku mootorsõiduki juhtimisõigust - põhjendusel, et võlgnik ei olnud nõuetekohaselt tasunud temalt kohtuotsusega välja mõistetud elatist.

Tsiviilkolleegium selgitas, et TMS § 177² lg-s 1 sätestatud meetmete kohaldamine on võimalik üksnes (alaealise) lapse elatisnõude sissenõudmisel täitemenetluses. TMS § 177² lg 1 kohaldamise eeldusena tuleb tuvastada kolmekuuline ajavahemik, mille jooksul on elatis korrapäraselt maksmata, selle aja jooksul tekkinud võlgnevuse suurus ning milles elatise maksmise korrapärasus seisneb. Kohtumäärusest peab nähtuma selgelt ka see, milline on võlgniku lapsele antava ülalpidamise kohustuse suurus. Üldsõnalised järeldused (suure) võla olemasolu ja maksmise korrapärasuse kohta ei asenda faktiliste asjaolude tuvastamist. Faktilisi asjaolusid teadmata ei ole võimalik mh otsustada elatise maksmise korrapärasuse üle.

TsÜS § 150 lg 2 ja selles sätestatud nõude eelduste täitmise tõendamine (2-16-9016)

TsÜS § 150 lg 2 sätestab, et kui kahju hüvitama kohustatud isik on õigustatud isiku kulul seoses kahju tekitamisega rikastunud, on ta ka pärast käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud aegumistähtaja möödumist kohustatud andma saadu välja alusetu rikastumise sätete järgi.

Varasemalt on tsiviilkolleegium asjas nr 3-2-1-45-10¹⁹ selgitanud, et TsÜS § 150 lg 2 annab lepinguvälise kahju hüvitamise nõude kõrvale täiendava nõude. Tegemist on õigusvastasest kahju tekitamisest tuleneva nõudega, mille sisuks on alusetust rikastumisest saadu väljaandmine, kusjuures see nõue tekib siis, kui õigusvastaselt kahju tekitamise nõue ise on TsÜS § 150 lg 1 järgi aegunud. Selle eeldused on aga samad lepinguvälise kahju hüvitamise nõudega.

Kõnealuses tsiviilasjas nr 2-16-9016²⁰ täiendas tsiviilkolleegium TsÜS § 150 lg 2 kohaldamise eelduste ja sellest tulenevalt kannatanu poolt tõendamisele kuuluvate asjaolude kohta täiendavalt, et nii TsÜS § 150 lg 2 järgi rikastumise eest hüvitise nõudmiseks kui ka alusetu rikastumise väljaandmise nõude rahuldamiseks peab kohus olema tuvastanud, et rikastunud on kostja, piisav ei ole kolmandate isikute rikastumine. Vastasel juhul muutuks piir kahju hüvitamise nõudega ebamääraseks.

Samas ei ole hageja tõendamiskoormus ka piiramatult. Hea usu põhimõttest tulenevalt on võimalik, et asjaolu tõendamise koormus pöörduv eelduste esinemise võimalikkusele viitavate asjaolude esitamise järel ümber, eelkõige kui tõendada tuleb asjaolu, mille esinemine on kostja kontrolli all, hagejal ei ole objektiivselt võimalik tõendeid esitada ja kostja keeldub asjaolu tõendamisele kaasa aitamast. Kui hageja on asjaolu esinemise tõenäosust põhistanud, peab kostja tõendama asjaolu esinemise puudumist.

Tsiviilkolleegium leidis, et kostja rikastumist saab TsÜS § 150 lg 2 mõttes eeldada olukorras, kus tõendatud on nii muud nõude eeldused kui ka asjaolu, et keegi on rikkumisest kasu saanud ja on usutav, et selleks võib olla kostja. Sel juhul peab kostja tõendama, et tema ise ei ole rikastunud. Tõendamiskoormuse ümberpööramine ei või aga olla üllatuslik.

¹⁹ RKTk 2. juuni 2010. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-45-10.

²⁰ RKTk 19. detsembri 2017. a määrus tsiviilasjas nr 2-16-90-16.